

ԽՈՐ. Բ. 88:

Փ. ՍՈՎՐԱՅ (ԷՃ 61—87):

Մ. ՍՈՎՐԱՅ (ԷՃ 61—87):

առիւթք. յոյս — միջնակ ևս — երկուքիցն նմա: Եւ յայնմ հետեւ զորութիւնք քոչիւր իման կատարելին է նման:

Իսկ երանելին զանի եւ զնոր աշակերտել զայլ եւս զառանձն վրաց յանապակ լեզուէն, յոյնով անպարտաւարեւ առանցս երբ-դար, օտարացեալ յայտարարէ եւ որ իմա՛մ կամ թէ՛ նշմարաւորն ասել՝ է իտա՛ երկա՛ ի կրթութիւն մահու զկանան առնելով. բանի վայր բանին Աստուծոյ եւ յօժարութեամբն իւրով՝ որպէս արեւմտ պատմելի: Զոր համարանկմբ ասել Աստուծոյ հեղեղ, քորգեղար ի զարկաց սկսեալ առ գրամբը Անանայ եւ Կարգիք միշտ եւ ի սահման Մարթայ, որպէս ուսուցանէ թէ՛ Արամիւն զեղար:

Ընթերցողը բարեհաճի բանալ Հանդէս Ամսորեայի 1897 տարւոյ թուիւնս 10, 11 եւ 12, ուր ուրջ. Խաղաթեանց հրատարակած է երեքսիւնեան համեմատութիւն մը այստեղեղրու՝ Մ. Խորենացի Բ, ձգ, Գորք Սոկրատ՝ էջ 61—67 եւ Մեծ Սոկրատ էջ 61—67: Նիւթն է վրաց դարձին մէկ միջադէպը:

Նընգունելիմ լիովին որ իւր պատմութեան ուրիշ տեղերու մէջ Մովսէս նմանելով հետեւած է Մեծ Սոկրատայ: Արդ՝ ինչո՞ւ ուրեմն այն միջադէպը պատմելու ատեն իր չեղի Մովսէս Մեծ Սոկրատայ տուած տեղեկութիւններէն որոնք իրեն լաւ ծանօթ էին: Ինչո՞ւ ուրեմն — վայր-կեանքն՝ ընդունելով Ուսուցչապետ Խաղաթեանցի գաղափարը — այս տեղ առած է տեղեկութիւններ, որոնք կը նմանին Գորք Սոկրատայ գրածներուն: Վասն զի հոս չենք կրնար ընդգուշել աներկբայ գրական կապակցութիւն մը Մ. Խորենացու եւ Գորք Սոկրատայ մէջ: Նընգունելիմ այս կէտն իրեւ իրողութիւն մը որ հաստատուն է եւ գիւրաւ կը հասկըցուի:

Յորդ. Բ, ձգ.

Փորք Սոկրատ.

1. Նաւեն յնկերաց օրբ-բոց Հովսէփսմանց խաղաչն
2. Ի նոցա բաղաւն նաւ
3. Գայտ խոփելի ոչ ծար-արաց ինչ գործ, յոյժք ջան գնաւաւս արհամար-հեցին:
4. առաքելուհի:

1. Նաւեն յնկերաց օրբ-բոց հոյն Հովսէփսմի
2. Ի քաղաքն նախադաշ
3. Գնան խաչին Քրիս-տոսի եւ զի ոչ էր գործ ծարտարի, արհամարեալ լինէր ի քաղաք
4. առաքելուհի:

Ուսուցչ. Խաղաթեանցի նշանակած միւս նմանութիւնք այնչափ ծարմարու չեն, թէեւ նկատելով այս չորս կարեւոր կապակցութիւնքն՝ յօժարութիւն չունին ժխտելու միւսներն ալ: Ասացուածս եւ կին ոմն կը գտնուի թէ՛ Մովսէսի եւ թէ՛ Գորք Սոկրատայ ժող. բայց նոյնն ունի նաեւ Մեծ Սոկրատ — ը. Խորենացի կը գրէ ոճս ճնշութեամբ ստացեալ, երկու բառերը մէկտեղ: Գորք Սոկրատ ալ կը գործածէ ստացեալ, եւ յետոյ՝ իբր 37 բառէ վերջը կը գրէ ճնշատորեալ: Արդ ինչ կ'ուզուի ասկէ հետեւցնել: Արդե՞ք թէ Խորենացի օրինակած է Գորք Սոկրատեն. բայց արդ եթէ հետեւութիւն մը հանել պէտք է, այն մանաւանդ ըլլա-լու է թէ Խորենացի օրինակ եղած է հոս՝ ինքն ըլլալով որ ոճը գործածած է երկու բառերը

մէկտեղ, մինչդեռ Գորք Սոկրատի ժող երկար միջոցով մը բաժնուած են բառերը: — Գ. Անուրս բառը կը գտնուի Խորենացու ժող. իսկ Գորք Սոկրատ ունի աւուրց: Բայց ինչ ցուցը-նել կրնայ այս կէտը: — Դ. Խոր. կը գրէ «Ելանել Միհրանայ յորսս», Գորք Սոկրատ՝ «Ելանէ յորս թագաւորն», չէ՛ք մ'ետքը պիտի ցուցնեմ թէ Խորենացին ուստի առած է այս խոսքը, որ ըստ խոսքն ալ անշան բան է: — Ե. Խոր. կը գրէ «պատմեաց իւրոց նա-խարարացն», Գորք Սոկրատ՝ «պատմեաց կնոջն իւր եւ նախարարացն», Մեծ Սոկրատ՝ «պատմէր կնոջն իւրում», Միւս գրուի որ ըստ Խորենացու թագաւորը — Նաւեն չար-ցնելէն ետքը թէ «որով զօրութեամբ առնես զայս սքանչելիս» եւ լսելէն թէ Քրիստոսի զօ-րութեամբ — կը ծանուցանէ նոյն բանն իւր նախարարաց: Ղեւթը չկար ծանուցանելու նաեւ իւր կնոջ. վասն զի ասի արգէն դարձած էր Քրիստոնէութեան եւ գիտէր եղածին պատճառը: Իսկ Սոկրատայ ժող որսի միջադէպն է զոր թա-գաւորն՝ եւս դարձած իւր բնաւորութեան տեղն՝ կը պատմէ թագուհւոյն, Հոս Խորենացի յիշա-տակարանաց հետեւած է, զորոնք չէ՛ր մ'ետքը պիտի նշանակեմ: Ուստի կը հետեւի որ Խորե-նացին չէ որ հոս Գորք Սոկրատայ կը հետեւի, այլ անոր հակառակն Գորք Սոկրատի բնագիրը Խորենացու խօսքերուն համեմատ փոփոխութիւն մը կրած ըլլալու է՝ որով աւելցուած են «Եւ նախարարաց», բառերն այսպիսի տեղ մ'ուր աւելորդ են՝ նաեւ հակառակ պատմութեանքն իմաստին: Ուստի Մեծ Սոկրատ չունի ալ այս բառերն: Իսկ Խոր. շատ հաւատարմութեամբ պահած էր իւր աղբիւրը, ինչպէս պիտի ցուցնեմ, եւ այս աղբիւրը Գորք Սոկրատ չէր: — Գ. Խորե-նացի կը գրէ «Կանգնել զպատուական նշան», Սոկրատ՝ «Կանգնել զնշան խաչին Քրիստոսի», չէ՛րք խօսելով այսպիսի անշան նմանութեան մը վրայ պէտք չէր որեւէ եզրա-կացում հանել մը հիմնել, մանաւանդ երբ երկու պատմագիրք ըլլին ալ պատմութեան նիւթն է խաչի յարգութիւնը: Բայց հոս ալ, ինչպէս պիտի ցուցնեմ, Խոր. կը հետեւի յիշատակա-րան-աղբիւր մը, որ չէ Գորք Սոկրատ:

Ուսուցչ. Խալաթեանց կը կարծէ թէ խո-
րենացի ստեղծած է ծայրէ ծայր այս պատ-
մուածքն, եւ թէ որեւէ յիշատակարանի մը հե-
տեւած չէ, ի բաց առեալ միայն Փոքր Սոկրատն.
եւ արգելամբը այսպէս կը գրէ՝ «Միւս կողմից»
ենթադրել վերոյիշեալ տարածայնութիւնների
հիմամբ, թէ խորենացի օգուռել է Պրաց դարձի
համար սյլ, մեզ անձնօթ կամ մեզ չը հասած
վաղազոյն գրուոր աղբիւրներից, — մեր կար-
ծիքով անտեղի է, բայց կը պատասխանեմ թէ
Պրաց թով պահուած է այն յիշատակարանն՝
որ Մ. խորենացւոյ աղբիւրն եղած է, եւ Sabinin
հրատարակած է զայն ի Պետերբուրգ 1882ին
իւր այս գրութեան մէջ՝ Sakart'velos Samot'hkhe.
եւ 1891ին ի Յփղէս հրատարակած է Մ. Ե. Թաքաշվիլի (M. E. T'haqaishvili) ա-
նոր աւելի հնագոյն բնագիրն՝ այս խորագրով՝
Akhali Varianti Tsm. Ninos Tzkhovrebisa, գոր-
ծածելով ք կամ Ժ դարու ձեռագիր մը որ
Հաթերբի գիւղից կը գտնուէր, Եւ չիշդ այս
յիշատակարանը թարգմանած եւ համառօտած
է Զուռնշէր, որուն հայերէն թարգմանութիւնն
ալ պահած է բնագիրն այն ձեւով, զոր վրացի
ժամանագիրը կ'ընծայեն իւր 480ի 8. 4.:

(Հարսնախէն)

Ի Ե Զ Ո Ւ Ա Ր Ա Ն Ա Կ Ա Ն

ՈՐՈՐԿԻՐԻ ԳՈՒՅԻՐՈՐՈՐՈՐԸ

(Հարսնախէն)

ՍԱՍՏԿԱԿԱՆԻ ԵՐԿՐՈՐԻ ՏԵՍԱԿ:

425. Սաստկական բայերու երկրորդ տե-
սակը կը կազմուի, արմատի կրկնութենէն յետոյ,
բայի վերջաւորութենէն առաջ - գիրն աւել-
ջընելով. օր.

ծակել, ծախել (Ա. տեսակ), ծախել
(Բ. տեսակ) = ծախ + ծախ + ք + ւել.

մաւալ, մախալ (Ա. տեսակ), մախալ
(Բ. տեսակ) = մաւ + մաւ + ք + ւալ.

խաւալ, խախալ (Ա. տեսակ), խախալ
(Բ. տեսակ) = խաւ + խաւ + ք + ւալ.

կապել, կապիլ (Ա. տեսակ), կապիլ
(Բ. տեսակ) = կապ + կապ + ք + ւել.

վազել, վաչիլ (Ա. տեսակ), վաչիլ
(Բ. տեսակ) = վաչ + վաչ + ք + ւել.

ֆաւալ, ֆախալ (Ա. տեսակ), ֆախալ
(Բ. տեսակ) = ֆաւ + ֆաւ + ք + ւալ.

Ֆշալ, ֆշիլ (Ա. տեսակ), ֆշիլ
(Բ. տեսակ) = ֆշա + ֆշա + ք + ւալ. եւն:

ԵՐԿՐՈՐԻ 2ԵՒ ՍԱՍՏԿԱԿԱՆ:

426. Սաստկական երկրորդ ձեւ մը կը
յօրինուի բային արմատն երեք անգամ կրկնե-
լով եւ վերջաւորութենէն առաջ Բ. ձեւին նման
- գ գիրն աւելցնելով. այսպէս.

բզիկ բզիկ բզիկալ. մանար մանար մանարալ.
գլար գլար գլարալ. ճմլ ճմլ ճմլալ.
բնտ բնտ բնտալ. մշլ մշլ մշլալ.
զնկ զնկ զնկալ. ճվ ճվ ճվալ.
թապլ թապլ թապալ. ճրգ ճրգ ճրգալ.
թխ թխ թխալ. ճանկ ճանկ ճանկալ.
թփ թփ թփալ. մն մն մնալ.
թք թք թքալ. պտ պտ պտալ.
լփ լփ լփալ. վը վը վըալ.
խռ խռ խռալ. փտ փտ փտալ.
կար կար կարալ. եւն եւն:

ՍԱՍՏԿԱԿԱՆԻ 2ՈՐՈՐԻ 2ԵՒ:

427. Սաստկական բայերու այս ձեւն,
որով շատ աւելի բառեր կը կազմուին, կը յօ-
րինուի կրկնութեան ժամանակ, երկրորդ եղբին
մէջ՝ արմատին սկզբնական գիրը - գիրն փոխե-
լով օր.

հազել = հաչիլ (հաչիլալ + ւել.
հազալ = հաչիլալ = հաչ + չ(հ)ալ + ւալ.
ծռել = ծոռել = ծոռ + ռ(հ)ալ + ւել. եւն:

ՀԻՄԳԵՐՈՐԻ 2ԵՒ ՍԱՍՏԿԱԿԱՆ:

428. Այս հիմնաբար ձեւս կը կազ-
մուի, առանց կրկնութեան, բային վերջին վան-
կին մէջ՝ վերջաւորութենէն առաջ - գ գիրն
աւելցնելով. օր.

գլար-ել, քլար-ել = գլար + ք + ւել.
բնտ-ել, քնտ-ել = բնտ + ք + ւել.
կոյ'ել (կորել) = {կոյ'ել} = {կոյ' + ք + ւել
{կորել} = {կոր + ք + ւել
կոյ'ել (կորել) = {կոյ'ել} = {կոյ' + ք + ւել
{կորել} = {կոր + ք + ւել
մնտել = քնտել = մնտ + ք + ւել
պառել (պտռել) = պտռ + ք + ւել
փտռել = քտռել = փտռ + ք + ւել. եւն:

429. Այս կարգին կը պատկանին նաեւ
հետեւեալ ձեւերն որոնք նոյնպէս սաստկական
են եւ որոնք փոխանակ պարզ - գ - լա կ'առնուին: